

بازی و تعلیم و تربیت توالی حرکت، بازی، ورزش

دکتر محسن حلاجی
مشاور معاون تربیت بدنی و سلامت وزارت آموزش و پرورش

اشاره

در شماره گذشته، مفاهیم بازی، نظم بازی، سیاق بازی و مقوله بندی (طبقه بندی) بازی ذکر شد. گفته شد که در یک چارچوب نظام مند و جامع از بازی، با توجه به مقوله بندی ها و دسته بندی های ارائه شده از سوی دانشمندان، بازی به عنوان یک پدیده حرکتی دارای تنوع و پیچیدگی های وسیعی است. در این مقاله پس از بیان مطالبی در خصوص ویژگی های بازی در قالب چند نظریه، به موضوع قوانین در بازی ها و گیم ها پرداخته خواهد شد و در نهایت «نقش بازی در تعلیم و تربیت» که دغدغه اصلی درس تربیت بدنی است مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

کلیدواژه ها: بازی، تعلیم و تربیت، توالی حرکت

ویژگی های بازی

نظریه های بسیاری پیرامون بازی وجود دارد. این نظریه ها به ما کمک می کنند تا بتوانیم در مجموع به درک جامعی از ویژگی ها و مختصات بازی به عنوان یک پدیده پایه و دارای رابطه قوی با حرکت برسیم. در این خصوص، برای درک ویژگی های بازی پنج گروه نظریه قابل تمایز است (هاگدورن، ۱۹۹۲).

۱. نظریه بازی مبتنی بر جهت گیری زیست شناختی (برای مثال، انسپهر، ۱۹۷۳؛ گروس، ۱۸۹۹؛ کار، ۱۹۰۲؛ هال، ۱۹۰۴ و تولمن، ۱۹۳۲).
۲. نظریه های بازی مبتنی بر پدیدار شناختی (برای مثال، بای تندلیچیک، ۱۹۳۳؛ هیوزینکا، ۱۹۳۸؛ فنیگ، ۱۹۶۰).
۳. نظریه های بازی مبتنی بر جهت گیری توسعه و شناخت گرایی (برای مثال، بوهرلر، ۱۹۲۱؛ بالی، ۱۹۴۵؛ پیگت، ۱۹۶۹).

● وجود پیش‌نیازها و الزامات ضروری، برای تمرکز کردن بر اجرا یا حرکت مورد نظر؛

● وجود توانایی‌های حرکتی و ادراکی، همکاری و هماهنگی؛
فهرست فوق که توسط گروهی از متخصصان تهیه شده و به ویژگی‌ها و خصایص بازی اشاره می‌کند، قطعاً کامل نیست. به هر حال، آنچه عرضه شد می‌تواند این امکان را فراهم سازد تا درک عمیق‌تر و وسیع‌تری نسبت به طبیعت و ذات بازی پیدا کنیم
به‌طور خلاصه، برای درک مفهوم و نقش بازی، در نظر گرفتن جنبه‌هایی همچون، کل‌گرایی، ترتیبی، آزادی، خلاقیت، متغیر بودن، چند کارکردی، نقش رشد‌دهنده ابعاد اجتماعی، فرهنگی، دانشی و ... حائز اهمیت فراوان است.

به‌علاوه فرد می‌تواند به سادگی و با کمی تعمق واقع‌بینانه درک کند که بازی امروزه نقش مهمی در ابراز احساسات و انتظارات ایفا می‌کند. البته این زمانی است که خود مردم، ورزش و فعالیت‌های بدنی را به سایر سرگرمی‌ها ترجیح دهند. بنابراین بازی - به‌ویژه در شکل بازی و ورزش - نیاز به رشد و تکامل بیشتری در مدارس دارد.

بازی، گیم و قوانین

قوانین و مقررات، بخشی از زندگی عمومی مردم است. در هیچ جا آزادی بدون قید و شرط و نامحدود وجود ندارد. آزادی توسط بایدها و نبایدها محدود می‌شود. پای‌بند بودن به قوانین تا زمانی که تغییر یا لغو آن‌ها طریق توافق همگانی صورت نگرفته، لازم و ضروری است. اگر از سوی شخص یا گروهی به قوانین بی‌اعتنایی شود، تحریم علیه آن‌ها به کار گرفته می‌شود.

یکی از خصایص و ویژگی‌های بازی، مجموعه قوانین مصوب در هر بازی است. قوانین هم برای بازیکنان و هم برای تماشاچیان ضروری است.

قوانین در ورزش به قرار زیر قابل تعریف هستند:

«قوانین مجموعه مقررات و ضوابطی هستند که حاکم بر رقابت‌های ورزشی (گیم‌های ورزشی) بوده و به‌منظور جهت دادن به رفتارهای اجتماعی و تعیین چارچوب‌های تعیین شده، هم در رقابت‌های ورزشی زنان و هم در رقابت‌های مردان، به کار گرفته می‌شوند. آن‌ها شامل تحریم‌های ضروری، در زمانی که به مقررات مصوب بی‌اعتنایی می‌شود، نیز می‌باشند (هاگ، ۱۹۷۸).

قوانین و مقررات رشته‌های مختلف ورزشی به‌وسیله فدراسیون‌های ملی و بین‌المللی وضع می‌شود و اجرای آن‌ها توسط داوران و قاضی‌های معتبر تحقق پیدا می‌کند.

در ورزش و گیم‌های ورزشی دودسته قوانین قابل تشخیص است: الف. قوانین متشکله: این دسته از قوانین در ارتباط با طرح، الگو و ساختار ورزش و بازی‌های ورزشی بوده و به قصد فراهم آوردن الزامات ضروری برای شکل بخشیدن به چارچوب و ساختار بازی وضع می‌شوند. در چارچوب قوانین متشکله چند گروه از

۴. نظریه‌های بازی مبتنی بر جهت‌گیری روان‌شناسی اجتماعی و روان‌تحلیلی (برای مثال، هارتمن، ۱۹۶۱، ساتون اسمیت، ۱۹۷۸؛ فلیتنر، ۱۹۸۰).

۵. نظریه‌های بازی مبتنی بر جهت‌گیری ریاضی (حسابی) (برای مثال، هاگدون، ۱۹۹۲؛ پرل و لورنز، ۱۹۸۱).

در این مقاله امکان پرداختن به جزئیات هر یک از مجموعه نظریه‌های مطرح شده در فوق، در ارتباط با ورزش مدرسه مقدور نیست، اما به‌طور مختصر و در قالب یک فهرست می‌توان به ویژگی‌های مشترک بازی - براساس همین نظریه‌ها - اشاره کرد که عبارت است از:

- مقایسه اجراها در رقابت قانون‌مدار؛
- پرداختن به اعمالی آزادانه، به‌ویژه در فرایند خودمداری؛
- اجرای گیم‌های قانون‌مند و باضابطه که دامنه آزادی عملکرد بازیکنان را محدود می‌کند یا وسعت می‌بخشد. این کار در نهایت به دستیابی به قوانین جدید منجر می‌شود.
- استفاده ساختاری از ظرفیت‌های اعمال و رفتارها در چارچوب قوانین معین شده؛
- مقایسه قابل تکرار عملکردها و تجربه رقابت بین گروه‌های اجتماعی، سازمان‌ها، مؤسسات و کشورهای مختلف؛

- ایجاد تغییر در رفتارها و اعمال فرد، از طریق پیشرفت در یادگیری و اجرا؛
- امکان تکرار بازی، از طریق قوانین معین و ضوابط تعیین شده؛
- هر بازی بی‌همتاست، زیرا در هر بار تکرار، عملکردهای بازیکنان و سایر شرایط محیطی در معرض تغییرات است. بنابراین نمی‌توان یک رویداد انجام شده را دقیقاً تکرار کرد.

- وجود نظامی از عملکردهای پیچیده که هر یک مجموعه‌ای از اعمال ساده است؛
- اجرای فعالیت‌هایی به‌منظور تمرین تکنیک‌ها و تاکتیک‌های مورد نظر؛
- تولید و تصویب مجموعه‌ای از کاراکتر (شخصیت)‌های نمادین به‌منظور امکان تعامل مردم از زبان‌ها و نژادهای مختلف؛
- وجود روابط خاص بین بازیکنان در استفاده از وسایل و تجهیزات، بازی در زمین، توجه به زمان و فضای بازی و حتی روابط بین بازیکنان مقابل (حریفان)؛
- قرار گرفتن پی‌درپی در دو موضع دفاع و حمله؛
- هدایت جریان بازی از طریق تکنیک‌های انفراد و یا تاکتیک‌های تیمی؛
- مقبولیت و محبوبیت جهانی بازی (برای مثال: بسکتبال، فوتبال و والیبال)؛
- وجود همکاری دونفره (مثل: بازی تنیس دوپل) و شکل گرفتن تعامل‌های گروهی (مثل: بازی فوتبال)؛
- ترکیب دستوره‌های برخاسته از قوانین و شرایط غیرمنتظره؛

قوانین را نباید تنها به‌عنوان ابزاری برای امکان تحریم دانست بلکه وجود این قوانین است که به بازی معنا و مفهوم بخشیده و به روند اجرای مطلوب آن‌ها کمک می‌کند

قوانین قابل تمایزند:

۱. قوانین تجهیزاتی: این قوانین ناظر بر ابعاد، اندازه‌ها و تجهیزات بازی است. برای مثال: قانون وسایل و البسه ورزشی؛
۲. قوانین پرسنلی: قوانین مربوط به افرادی که در بازی هستند. برای مثال: قانون تعداد بازیکنان و بازیکنان ذخیره؛
۳. قوانین فضایی: این قوانین به فضا و مکان بازی اشاره دارد؛ برای مثال: قانون میدان بازی؛
۴. قوانین زمان: این قوانین به مدت زمان بازی و اوقات استراحت بین دو بازی و ... اشاره دارد. برای مثال: قانون زمان بازی و وقت اضافه؛
۵. قوانین رفتاری: این قوانین به حرکت بازیکنان و توپ و ... اشاره دارد. برای مثال: قانون حرکت توپ در زمین و یا خارج از آن و رفتار بازیکنان در زمین بازی نسبت به یکدیگر.

ب. قوانین موضوعه (تنظیمی): این دسته از قوانین نسبت به قوانین متشکله بسیار باز و برحسب شرایط قابل تغییرند. باز بودن این قوانین بدین علت است که با توجه به رفتارها و اعمال درون بازی شکل می‌گیرند. این قوانین با الگوهای تاکتیکی در زمان بازی مرتبطند. آن‌ها برای ایجاد شور و نشاط و تحرک بازی وضع می‌شوند. واضح است که این دسته از قوانین نباید در ارتباط با تنبیهات بدون ملاحظات مربوط به قوانین وضع شوند، بلکه آنچه برای تحرک بازی و دلایل ذاتی بازی از سوی این گروه از قوانین وضع می‌شود، نباید ناقض قوانین متشکله یا ساختاری باشد. ویگل (۱۹۹۲) با در نظر گرفتن پنج دسته از قوانین، درک گسترده‌تری از قوانین بازی را به نمایش می‌گذارد:

۱. قوانین متشکله (ساختاری) ← قسمت (الف) را ببینید.
۲. قوانین موضوعه (تنظیمی) ← قسمت (ب) را ببینید.
۳. قوانین راهبردی (برای مثال: استفاده ساختاری از قانون آفساید در بازی فوتبال)؛

۴. قوانین مربوط به ایده بازی در ورزش (قوانین نانوشته، تمایل به کسب امتیاز به‌عنوان مربی برای برنده شدن)

۵. قوانین اخلاقی در ورزش (قوانین اخلاقی نانوشته، به‌ویژه در ارتباط با عدالت و انصاف در بازی؛ برای مثال: تکل و یا لگد زدن در بازی و یا برعکس زدن توپ به بیرون از بازی زمانی که بازیکن تیم مقابل مجروح بر زمین بیفتد).

با این دسته‌بندی که ویگل (۱۹۹۲) از قوانین بازی و ورزش ارائه کرده است، می‌توان فهمید که فهم از قوانین می‌تواند بسیار گسترده باشد. آن‌ها صرفاً در دو دسته قوانین متشکله و موضوعه طبقه‌بندی نمی‌شوند. هر چه از قوانین سطح (۱) به سمت قوانین سطح (۲) پیش می‌رویم، به تدریج قوانین متغیرتر، قابل انعطاف‌تر و محدودتر - از نظر سطح کاربرد - می‌شوند. بنابراین قوانین را نباید تنها به‌عنوان ابزاری برای امکان تحریم دانست بلکه وجود این قوانین است که به بازی معنا و مفهوم بخشیده و به روند اجرای مطلوب آن‌ها کمک می‌کند.

گیم‌های ورزشی و تعلیم و تربیت

در ارتباط با رابطه بین گیم‌های ورزشی و تعلیم و تربیت دو موقعیت قابل تشخیص است:

الف. در یک موقعیت فرد (معلم یا هر شخصی که مجری برنامه است) اقدام به فراهم کردن فرصتی برای گیم‌های ورزشی می‌کند و بچه یا بچه‌ها در آن اقدام به بازی می‌کنند. در این موقعیت، عملکردها و فرصت‌های تعلیم و تربیتی بدون هیچ‌گونه نییتی (طرح یا برنامه خاصی) به‌وقوع می‌پیوندند.

ب. گیم‌های ورزشی می‌تواند به‌عنوان یک شیوه عالی به‌منظور تعلیم و تربیت کودکان با بهره‌گیری از یک طرح و دیدگاه مشخص و از پیش طراحی شده به‌کار گرفته شود. این طرح و دیدگاه مشخص به‌طور خلاصه توضیح داده می‌شود:

● در نظر گرفتن یک برنامه آموزشی فرایندمحور (برای یادگیری چگونه بازی کردن) و یک برنامه آموزشی نتیجه‌محور (برای تسلط به یک گیم ورزشی).

● رها کردن بچه‌ها در زمین بازی، به‌جای آموزش دادن بازی به آن‌ها گزینه مناسبی نیست. بازی کردن نیاز به تسلط نسبی در مهارت‌های مرتبط با گیم‌های ورزشی دارد.

● اهدافی که در تعلیم و تربیت بازی می‌توان مدنظر قرار داد بدین‌قرار است: تمرین انفرادی؛ رشد و تکامل حس‌ها، رفتارها و حرکات گوناگون از طریق تجربه موفقیت‌آمیز خودارزشی و شایستگی‌های اجتماعی.

● بازی، فرصت‌هایی را برای ایفای نقش‌های معین و فعالیت‌های رفتاری، برای تمرین شایستگی‌های اجتماعی فراهم می‌آورد.

● فرصت‌های تعلیم و تربیتی از طریق درج‌ات متفاوتی از سطوح بازی‌ها با قوانین غیررسمی (بازی‌های جدید)، با قوانین جزئی (بازی‌های کوچک) و با قوانین تنظیم شده (گیم‌های ورزشی بزرگ) فراهم می‌گردد.

● بازی با چیزی (بالای سه سالگی)، بازی به‌عنوان چیزی (۳ تا ۶ سالگی) و بازی برای چیزی (بالا تر از ۷ سالگی) مملو از فرصت‌های آموزشی و پرورشی است و باعث تکامل ابعاد مختلف انسان می‌شود (بای تندجیک^۷، ۱۹۶۵).

● آموزش بازی به‌معنی آموزش برای تسلط به یک گیم ورزشی و به‌منظور تعلیم و تربیت از طریق گیم‌های ورزشی است.

به‌طور خلاصه تعلیم و تربیت از طریق بازی در حوزه گیم‌های ورزشی را می‌توان این‌گونه توصیف کرد:

تعلیم و تربیت از طریق بازی، عبارت است از «تلاش‌های آموزشی برای یاد دادن بازی با در نظر گرفتن جنبه‌های روان‌شناختی، اجتماعی، فرهنگی و دیگر مؤلفه‌های ورزشی به‌منظور به‌کارگیری آن برای تحقق اهداف تعلیم و تربیت». به‌علت ارتباط انسان‌شناختی بازی، باید آن را محدود به کودکان و نوجوانان ندانست، بلکه باید آن را برای انسان در سرتاسر زندگی‌اش در نظر گرفت (هاگ، ۱۹۷۸).

بازی، فرصت‌هایی را برای ایفای نقش‌های معین و فعالیت‌های رفتاری، برای تمرین شایستگی‌های اجتماعی فراهم می‌آورد

پی‌نوشت‌ها

1. Constitutive rules
2. Inventory rules
3. Personal rules
4. Space rules
5. Action rules
6. Regulatory rules
7. Buytendijk

منابع

1. Haag H. (1994a). *Theoretical Foundation of Sport Science as a Scientific Discipline. Contribution to a Philosophy (Meta-Theory) of Sport Science*. Schomdorf: Hofmann.
2. Haag, H. (Ed.). (1994b) *Special Issue: Sport Pedagogy*. Sport Science Review 1. Haag, H. (1995a). *Sport philosophie*. Frankfurt: Diesterweg & Sauerländer.
3. Haag H. (2008). *The Future of School Sport (PE) in Today's World*. Logos Verlag Berlin